

Frankensteins återkomst:

Om teknik, makt och avhumanisering

O begripligt nog var Mary Shelley bara 19 år gammal när hon skrev *Frankenstein*, sin roman om konflikten mellan teknik och mänsklighet. I boken försöker vetenskapsmannen koppla ihop kött och nervbanor med den nya tekniken elektricitet. Målet är evigt liv, men också ära och berömmelse. Men Frankenstein förstår ingenting av sin skapelse. Dess begär, dess längtan, dess kraft. Han ser bara kroppens utsida och mekaniska funktioner.¹

En sådan enkel dualism är dömd att misslyckas.

”Jag har hållit på med det här i över 30 år och det är första gången som ingen skriver om vad kriget betyder för människorna som bor där.”

Orden är Johan von Schreebs, katastrofläkare i medicin. I tidningen *Dagens ETC* uttryckte han sin bestörtning över medierapporteringen och de politiska reaktionerna efter de första veckorna av USA och Israels anfallskrig mot Iran.

Han pekade på det som saknades, och vad han upplevde som skillnaden mot tidigare krig. Han talade om

kvinnorna, barnen och männen, alla de människor som försöker leva sina liv så gott det går, och om det vardagliga livets förstörelse. Om tillgången till vatten, trygghet, hälsovård och det som gör livet drägligt. Men inget av detta gavs utrymme. Berättelsen om kriget handlade om dåren i Vita huset, om truppförflyttningar, oljepriset och antal fartyg i Hormuzsundet.

Jag tror att kriget i Gaza förstörde mycket mer än vi vill se. Med ”vi” menar jag den värld där jag befinner mig. Medier, politik, den centrala zon där en sorts överberättelse eller vedertagen sanning om samtiden fortfarande formuleras. Under kriget blev palestinierna – på ett sätt som jag aldrig tidigare upplevt – förvägrade sin mänsklighet ända in i döden. Kriget medialiserades via en propagandamaskin där varje enkelt, humanistiskt ställningstagande politiserades. Där mänskliga rättigheter ifrågasattes med ett teknokratiskt, dött språk. Där politiker uppvisade en total handfallenhet – och undfallenhet – inför Israels agerande och därmed vägrade att se de dödade palestinierna som människor.

Den starkes rätt handlar inte bara om våld. Den handlar om vilka liv som räknas. Vilka som syns och vilka som löses upp till bakgrund, statistik, brus.

Med detta inte sagt att världen före Gaza präglades av universalism och respekt för FN-stadgan. Men något hände dessa år som var nytt. Den monumentala bortvändheten. Avstängdheten som strategi, politiskt och känslomässigt.

När kriget mot Iran inleddes var mekanismerna redan på plats. I en intervju med utrikesminister Maria Malmer Stenergard fick hon frågan om vilka riskerna var med konflikten. Hon beskrev dem i militäriska, kliniska termer. De handlade om tillväxt, inflation och konsekvenserna för kriget i Ukraina. I hennes vokabulär rymdes inte det som redan pågick över huvud taget. Hon lät som nidsbilden av en AI, iskall och oberörd inför det mänskliga.

Det finns en koppling mellan dessa krig och den logik som allt tydligare dominerar samtiden. Det som pågår är en kontrarevolution och den vänder sig mot de idéer som vi trodde var skrivna i sten: jämlikhet, alla människors lika värde, de mångas rätt.

Jag tänker på Gaza som ett test inför det som kan komma. Ett test av teknologisk krigföring, men också av total avhumanisering.

*

Samtidigt som USA:s vicepresident JD Vance misslyckades med att förhandla fram ett fredsavtal med Iran satt Donald Trump och tittade på män som slog varandra sönder och samman på en MMA-tävling. Blod och snor flög i luften i arenan, som enligt New York Times var täckt av annonser för kryptovalutor, energidryck och Bud Light. Scenen var en perfekt bild av vår tid, denna åldrande gubbe som med döda ögon lät sig underhållas av ett köttigt hamrande på unga kroppar. Den starkes rätt, inte bara som politik utan som estetik.

Det är männen som dominerar vår tid. De gamla männen som sitter vid makten i världens största länder. Och de något yngre män som i sin techbubbla bygger framtiden i världens mäktigaste företag. Pengarna för detta har de i sin tur fått av andra män, i en evig och alltmer kraftfull rundgång.

Hur definieras styrka i den nya världsordningen? Vad är det för ideologi och människosyn som präglar dessa maktcentrum?

I en intervju med den amerikanske, konservative journalisten Ross Douthat, beskriver techentreprenören Marc Andreessen varför han blev Trump-supporter.² Det handlade om att han kände ett ökat tryck från två håll: Å ena sidan från sina anställda när de krävde representation av kvinnor och minoriteter på arbetsplatsen, och ett etiskt användande av den teknik som byggdes och finansierades. Å andra sidan ansåg

han att politikerna hade alltför långtgående förslag för att reglera den nya AI-tekniken.³

Denne man, en av världens rikaste och mäktigaste, tyckte att dessa krav var oacceptabla. Han ville inte underordna sig någon annans vilja än sin egen. Inte sina medarbetares, inte medborgarnas. I intervjun hör man hur ofattbara han anser dessa propåer är, hur kränkande. Det är rösten från en man med absolut tro på sitt eget tolkningsföreträdare, som lever i en bubbla där andra män bekräftar hans världsbild och ego. En solitär, en levande, självutnämnd gud.

Det intressanta är inte bara vad han säger, utan hur. Den uppriktiga förvåningen över att någon annan skulle kunna ha legitima anspråk.

I oktober 2023 publicerade Andreessen ett inflytelserikt manifest där han beskriver sin syn på världen. På vad som driver den och skapar den, på vilka regler som bör gälla i den och vad som hotar den. Texten är måsteläsning för den som vill förstå vilken världsbild och människosyn som är förhärskande i de kretsar som nu i så stor utsträckning formar vår tid.

Världens livskraft är tekniken, skriver Andreessen, och den får aldrig begränsas. Texten är en blandning av blind marknadstro och aggressiv individualism. Den beskriver en värld utan relationer, utan svaghet. Där målet är kraft, förändring, materiellt överflöd utan slut.

"Vi tror på ambition, aggressivitet, uthållighet, hänsynslöshet – *styrka*."

Så vem är då fienden i denna värld? Andreessen menar att samhället under decennier har utsatts för en massiv "demoraliseringskampanj" med ledord som "existentiell risk", "hållbarhet", "hållbar utveckling", "socialt ansvar", "försiktighetsprincipen", "förtroende och säkerhet", "tekniketik", "riskhantering", och "tillväxtens gränser".

Med andra ord, alla försök till regleringar eller begränsningar av marknadens primat och kapitalägarens absoluta kontroll är hot mot den värld som Andreessen vill bygga. Den som invänder är fienden. Den som är rädd är fienden. Den som vill skydda något eller någon är fienden.

*

En del av tankarna i Andreessens manifest går att spåra till en av de senaste årens mest inflytelserika filosofiska rörelser i Silicon Valley, *longtermismen*. Utgångspunkten är att människan som art bara funnits under kort tid, medan framtiden för vårt släkte potentiellt är mycket lång. Rörelsens företrädare menar att framtida, möjliga, människoliv bör värderas lika högt som de människor som lever i dag, och att en mycket större del av dagens resurser och tankekraft därför borde läggas på att skapa goda liv även för dem.

En av inriktningens främsta tänkare är svensken Nick Bostrom som menar

att människans verkliga potential finns i en framtid där vi med hjälp av teknik förfinat den mänskliga kroppen och hjärnan. I en sådan transhumanistisk

framtid kan människan både kolonisera rymden och leva lycklig i ett teknoutopiskt tillstånd.⁴

Longtermism gifter ihop tänkare på

världens flottaste universitet med en annan inåtvänd och mansdominerad elitmiljö: de naiva techoptimisterna i Silicon Valley.

I Marc Andreeses manifest kombineras longtermismens kalla blick med raseriet från en annan rörelse, accelerationismen. Enligt denna tanketradition finns det ett egenvärde i att försöka få framtiden att inträda redan nu, att snabba på samhällsutvecklingen för att driva fram radikal förändring. Från vänster finns det tänkare som kopplat idéerna till Marx tankar om kapitalismens återkommande kriser, och argumenterat för att den tekniska utvecklingen bör drivas på i syfte att få det ekonomiska systemet att snabbare nå sitt sammanbrott – för att därefter bygga den socialistiska utopin. Inom en fascistisk och futuristisk tanketradition framhålls ofta skönheten i själva förändringens och förstörelsens kraft. Nutida tänkare som den i Silicon Valley kulturförklarade Nick Land har pekat på att människan står maktlös inför kombinationen av teknikutveckling och kapital, och att det är fruktlöst att ens försöka. Det är accelerationism som närmar sig nihilism och radikal uppgivenhet.

Det är inte en slump att Andreessen i sitt manifest omnämner just Land som ett av sina ”skyddshelgon”, eller att Facebook länge verkade under mottot ”move fast and break things”. Fast där Land ställer sig frågande till om det går

att alls motsätta sig teknikens inneboende kraft menar sig personer som Andreessen, Elon Musk och investeraren Peter Thiel kunna forma den, äga den, behärska den.

Det finns något lockande i både longtermismen och accelerationismen och vad det handlar om är att båda rörelserna bär på en utopisk dimension. I en tid när framtiden känns mörk insisterar de på att möta morgondagen och det ännu okända med nyfikenhet. Men samtidigt finns det något djupt skrämmande i denna blick som riktas mot horisonten i stället för samtiden. När longtermister talar om framtida generationer som en homogen massa reduceras värdet av de människor som redan existerar, det liv som levs nu och det lidande som redan finns i världen. Det är en blick som glömmer de många, de svaga, själva människorna.

I det långa loppet, sade den brittiske ekonomen John Maynard Keynes, är vi alla döda. Vad han menade är att människors liv levs här och nu, att det vardagliga gnetandet med att hitta mindre dåliga lösningar på kort sikt är lika viktigt – kanske viktigare – som en utopisk horisont. Jag tänker på den hållningen som motsatsen till varje fanatikens föreställning om att lidande nu kan vara nödvändigt för att möjliggöra ett morgondagens paradiset.

*

Jag är övertygad om att vi underskattar hur mycket av vår tids politiska utveckling som drivs inte bara av en reaktion mot att alla människor har rättigheter, utan också specifikt mot kvinnors frigörelse. Det är som att vi glömmer att det är en samhällsomstörtande revolution som skett på bara några decennier. Kvinnorna slet sig till sin frihet och även om den inte är fullständig så förändrade den allt i grunden. Tusentals år av makthierarki och föreställningar utmanades. Kvinnornas frihet kom med krav på ett samhälle som organiserar omsorgen om barn och gamla, och därför är den revolutionen nära kopplad till det vi kallar välfärdsstater. Den synliggör att vi alla lever i ett samhälle, beroende av varandra.

I själva kärnan av Andreessen, Musk, Thiel och de andra techmogulernas tänkande finns ett uppror mot just denna idé. Deras företag, menar de, måste ges fria händer att forma framtiden genom att alla regler tas bort. Därför behöver statsapparaten krossas för att sedan byggas upp igen så att den i första hand fungerar som ett skydd för de företag och det fåtal män som formar framtiden. Det är en vision om framtiden där den tekniska utvecklingen – som i någon mening är modern – kombineras med en tydligt reaktionär syn på samhället i övrigt. Den tekniska utvecklingens primat kräver helt enkelt en auktoritär politisk ordning som i dag hålls tillbaka av

vissa grupper, specifikt kvinnor och minoriteter.

Den kanadensiske historikern Quinn Slobodian är känd för sina studier av nyliberalismens utveckling (bland annat i *Globalists* och *Crack-Up Capitalism*). I sina senaste böcker *Hayek's bastards* och *Muskism* sätter han techoligarkernas syn på ekonomi och människor i ett historiskt perspektiv. Hans poäng är att nyliberalismen aldrig bara handlat om marknader i sig, utan om att skydda vissa hierarkier från demokrati, att skapa zoner där politiska krav på jämlikhet inte når fram.⁵

I det ljuset framstår Silicon Valleys idévärld mindre som något nytt, och mer som en fortsättning på gamla tankewärldar. I Slobodians historieskrivning är föreställningar om vem som är mer värd än andra inte alltid uttalade, men inbyggda i vem som tänks vara bärare av rationalitet, innovation och framtid. Misogynin som sipprar fram i dessa miljöer – i föraktet för omsorg, i rädslan för staten, i vreden mot krav på representation – är inte ett sidospår. Den är en funktion av ett sätt att se på världen. På samma sätt är föreställningar om vit överhöghet inbyggda i tankarna om vem som anses vara bärare av rationalitet, innovation och framtid.

I Silicon Valleys självbild smälter detta samman i en dröm om den suveräne mannen – kodaren, entreprenören, investeraren – fri från krav, från

omsorg, från politik. Det är en värld där staten reduceras till beskyddare av egendom, och där de som faller utanför framstår som störningar i systemet snarare än som människor med legitima anspråk.

Peter Thiel – en av världens i dag mäktigaste män – har sagt att kvinnors rösträtt inte går att kombinera med frihet, eftersom de alltid kommer att rösta på en version av staten som innehåller regleringar, bidrag till fattiga, pengar till sjukvård och skydd för minoriteter.

Staten i dess nuvarande tappning är därmed per definition feminiserad och ett hinder för det de ser som framsteg. Samma syn gäller i synen på diskriminering och skydd för minoriteter. Det är i denna kontext man måste se Andreessens kombination av nyliberalism och så kallad teknikoptimism.

Det som pågår är samtidigt en tekniks revolution och en värderingarnas kontrarevolution. Den vänder sig mot upplysningens och demokratins själva grundidé – människorna som jämlikar.

*

Vad är det för värld dessa män bygger?
Vad blir resultatet av denna blick på
världen?

I sin bok *Att uppfinna världen* citerar journalisten och författaren Katrine Kielos robotikforskaren Rodney Brooks, och hans observation att AI-forskarna länge betraktade intelligens som synonymt med "saker som högtbildade manliga vetenskapsmän tycker är svårt", som att spela schack eller lösa matematiska problem. Som Marçal skriver: om de tidiga AI-pionjärerna inte hade varit en så snäv grupp av manliga vita professorer, hade de då definierat intelligens på ett annat sätt?

Hade de kunnat se kärleksfull omsorg om ett barn som ett svårt och legitimt problem att försöka lösa?⁶

Faktum är att Marc Andreeses manifest bortser från det mesta av det som faktiskt är mänskligt.

Kroppen, och den kunskap som ligger utanför det matematiska tänkandet, har i moderniteten blivit kvinnligt kodat. Kanske för att kvinnor föder barn och står för den största delen av omsorgen om andra, medan det har varit lättare för män att tro att de är sina hjärnor. När nu AI-männen säger att den nya tekniken kan "gå om" människan när det gäller intelligens, är frågan vad denna utsaga egentligen innebär.

Sanningen är att vi människor inte vet hur vi själva fungerar. Som professor i teoretisk fysik Ulf Danielsson har skrivit, så är det enda vi vet att medvetandet uppkommer i biologiska hjärnor. Men vi har ingen aning om varför eller hur.

Det vi vet är att det är något annat att vara människa än en algoritm eller AI, hur kraftfull den än är. Detta just eftersom hjärnan är en del av kroppen, inte något som enkelt kan skiljas från den. Kroppen finns i sin tur i världen, och en del av den kunskap som inhämtas genom känsla, inläring och samspelet med andra går att verbalisera, annat inte. Det AI-männen kallar ”intelligens” är, som Ulf Danielsson skriver, inte det som gör oss till människor, eller kanske ens det som fått oss att överleva som art. Vi är organiska varelser, byggda av celler som delar sig och kromosomer som smälter samman i förunderliga mönster.⁷ Den svåraste gåtan är livet självt, ”moderkakan som finner sin form och spiralartären som öppnar sig och via en tunn sträng sträcker sig ut ur vävnaden”, för att låna en mening från författaren Lida Turpeinen.⁸

Vad som definieras som risk, som intelligens eller centrala problem som behöver lösas hänger ihop med hur du ser världen. Och när vita män som tror att hjärnan är losskopplad från kroppen både äger, utför och kontrollerar tekniken spelar det roll.

Det är inte länge sedan samma sorts män från samma miljöer, med samma begränsade förståelse av sig själva och sin omgivning lovade att deras uppfinningar skulle stärka demokratin. I stället lades grunden för övervakningskapitalism och exploderande ojämlikhet. Av detta verkar eliterna i dessa miljöer inte ha dragit någon som helst lärdom.

*

Världen domineras i dag av dessa åldrade, manliga despoter och yngre doktor Frankenstein-män som bygger världen med ny teknik, till synes övertygade om att de lever i ljuset. Sam Altman och Elon Musk är besatta av sina skapelser och framstår som blinda både för sina egna begränsningar och det mörker de släpper fram. I deras slutna världar skapas nu teknologiska monster som ingen kan kontrollera.

Jag tror inte att det är en slump att några av samtidens mest klarsynta kritiker av AI-männens verk och världsbild är kvinnor. De har befunnit sig i marginalen och därför kunnat uppfatta samtidens blinda fläckar och bortträngda begär.

Jag tänker på AI-forskaren Kate Crawford som i sin bok *Atlas of AI* kopplar tekniken till den fysiska världen, och beskriver hur den bidrar till att suga ut jorden på både energi och råvaror.⁹ I den mästerliga *Empire of AI*, beskriver techjournalisten Karen

Hao Sam Altmans imperiedrömmar som byggs via OpenAI.¹⁰ Till skillnad från de flesta beskrivningar av företagets framgångar blir skuggorna här tydliga, som vittnesmålen från de människor i fattiga länder som till slavlöner tvingas sitta dag efter dag och titta på barnpornografi och utstuderat våld för att träna maskinen. I sin viktiga bok *God Human Animal Machine* plockar tekniksribenten Meghan O'Gieblyn isär löftena från techprofeterna och visar att drömmen om att skapa liv ur ingenting både är lika gammal som människan och samtidigt blind inför det obegripliga mysterium som både livet och det mänskliga medvetandet är.¹¹

När jag söker efter röster som kan hjälpa mig i denna tid hamnar jag ofta hos den amerikanska fantasyförfattaren Ursula K. Le Guin. Hennes utopiska vision är inte mindre än techmännens, men de världar hon bygger har helt andra utgångspunkter.

Le Guin har skrivit mycket om kopplingen mellan berättelse, språk och makt, bland annat i programförklaringen *The Carrier Bag Theory of Fiction*. Där beskriver hon hur hon inte ser på människan som i första hand en erövrare utan en bärare av olika historier. Hon är djupt skeptisk mot den "hjärteberättelse" som driver så mycket av västerländsk kultur: den ensammanen som bryter ny mark, besegrar fienden, förändrar världen.¹²

Le Guin ersätter denna banala dualism med något annat: berättelser om ömsesidighet och begränsningar. Människor i hennes världar är formade och beroende av den värld de lever i: ekosystem, språk, historia. Hennes språk är dialogiskt, relationellt. Hon är nyfiken också på det hon missar och på de perspektiv hon först inte ser. På så sätt är hennes skrivande antitesen till Andreessens manifest. Eller om det är tvärtom – kanske är det hennes krävande tänkande han gör uppror mot, vill slita sig fri ifrån.

*

En sak är säker: den som vill möta techmännens utopiska blick måste göra det med alternativa berättelser. Det krävs mer än ett försvar av gårdagens tomma institutioner.

En annan kvinna, den franska statsvetaren Hélène Landemore, skriver i sin bok *Open Democracy* om behovet av att bredda demokratin bortom eliter och slutna beslutsrum, att ta tillvara människors kollektiva intelligens. Hennes poäng är enkel men omvälvande: ingen enskild person – hur briljant den än framstår – kan ersätta det gemensamma tänkandet. Det kräver tid, friktion, mångfald av perspektiv.¹³

Om den starkes rätt bygger på idén om den suveräne individen – ledaren, entreprenören, staten – måste morgondagens demokratiska praktik utgå från

motsatsen. Från beroendet och insikten om att vi är sammanflätade med varandra. Det är en demokrati som inte bara skyddar rätten att tala, utan också rätten att bli hörd. Som inte bara organiserar makt, utan begränsar den.

Kanske är det där motbilden finns. Inte i ännu starkare ledare, ännu mer beslutsamhet, ännu högre tempo. Utan i något som på ytan kan framstå som svaghet: lyssnande, återhållsamhet, omsorg. En politik som vågar stanna kvar i det mänskliga, även när allt annat driver oss bort från det.

Landemores förslag är i grunden konkret, även om det ibland beskrivs i stora ord. Hon menar att demokratin måste öppnas på riktigt – inte bara genom val vart fjärde år utan genom att fler människor faktiskt deltar i beslutsfattandet.

Ett centralt inslag är att vanliga medborgare slumpmässigt väljs ut för att delta i beslutande församlingar. Tanken är att dessa medborgarråd bättre speglar samhället än dagens politiska och ekonomiska eliter, och att de kan fatta genomtänkta beslut. Det handlar inte om att ersätta all representativ demokrati, utan om att komplettera den och bryta upp de slutna kretsarna.

Hon betonar också vikten av att människor får tid och utrymme att tänka tillsammans. Det är i samtal där olika perspektiv möts som den kollektiva intelligensen uppstår – inte i den enskilda geniala individen, utan i gruppens för-

måga att väga argument mot varandra. Digitala verktyg kan, rätt använda, göra det möjligt för fler att bidra med kunskap, kritik och idéer. Men det kräver att systemen utformas för att inkludera, inte bara förstärka redan starka röster.

Det som är kärnan i hennes förslag är synen på kunskap och makt. Där vår tid ofta litar på experter, ledare eller entreprenörer, menar Landemore att ingen sitter på hela bilden. Därför måste demokratin organiseras så att fler perspektiv faktiskt får påverka utfallet. Det är ett försök att bryta den starkes rätt – inte genom att ersätta den med en ny elit, utan genom att fördjupa demokratins grundidé och göra fler till deltagare.

*

Vi lever i en tid av omförhandling av grundläggande idéer. Det som pågår är en kontrarevolution mot kvinnors rättigheter, mot idén att alla människor har samma värde och rätt. Det är en urgammal maktordning – den vite mannens – som slår tillbaka. Där dessa män har tillgång till stora resurser; politisk, ekonomisk, kraften i den teknologiska revolution som pågår samtidigt och parallellt.

Men i det projekt som de nya makt-havarna bygger – denna styrkedemonstration – finns samtidigt en uppenbar och avgörande svaghet. Världen består av en komplex väv av trögheter, relationer, ett myller av liv och kropp. Det

ser de inte, det har de inte tagit med i beräkningen.

Den som inte förstår vad det är att vara människa kommer alltid, likt dok-

tor Frankenstein, att överskatta och missförstå vad teknologi är och är förmögen att skapa. I denna insikt finner jag i dessa dagar tröst.

Karin Pettersson är kulturchef på Aftonbladet. Hon har även arbetat som tidningens politiska chefredaktör och var en av grundarna av tidningen Fokus. År 2018 nominerades hon, tillsammans med Martin Gelin, till Augustpriset för fackboken *Internet är trasigt*. Hösten 2025 utkom hennes bok *Förbannelsen – hur Sverige fastnade i 90-talet och förlorade framtiden*.

Noter

1	Mary Shelley, <i>Frankenstein; or, The Modern Prometheus</i> (1818).	7	Ulf Danielsson, <i>Världen själv</i> (2020).
2	Ross Douthat, intervju med Marc Andreessen (publicerad i <i>The New York Times</i> (2025)).	8	Iida Turpeinen, <i>De levande</i> (2026).
3	Marc Andreessen, <i>Techno-Optimist Manifesto</i> (oktober 2023).	9	Kate Crawford, <i>Atlas of AI</i> (2021).
4	Nick Bostrom, <i>Superintelligence</i> (2014).	10	Karen Hao, <i>Empire of AI</i> (2024).
5	Quinn Slobodian, <i>Hayek's Bastards</i> (2025); <i>Muskism</i> (2026)	11	Meghan O'Gieblyn, <i>God, Human, Animal, Machine</i> (2021).
6	Katrine Kielos, <i>Att uppfinna världen</i> (2020).	12	Ursula K. Le Guin, <i>The Carrier Bag Theory of Fiction</i> (1986).
		13	Hélène Landemore, <i>Politics Without Politicians: The Case for Citizen Rule</i> (2026).